

Роман ГОРАК

УДК 821.161.2-1.091.Франко:316.4740.Білинська

БЕЗНАДІЙНА ЛЮБОВ: ОЛЬГА БІЛИНСЬКА ТА ІВАН ФРАНКО

У статті йдеться про взаємини Івана Франка з Ольгою Білинською, нетривалу історію їхнього кохання та її вплив на появу окремих поезій збірки «Зів'яле листя». З'ясовано роки життя і смерті Ольги Білинської, місце її поховання на Личаківському цвинтарі.

Ключові слова ● лірика, любовна історія, біографія, Іван Франко, Ольга Білинська.

У четвер, 24 лютого 1884 року за старим стилем чи 6 березня за новим, коли закінчився зимовий піст і у Львові розпочиналася пора карнавалів та забав, з ранкового поїзда, що слідував до Бродів, на станції Заболотці, де був священиком батько Олени Степанівни о. Степанів і де його могила, вийшов Іван Франко і пішки помандрував через село Чехи, яке зараз називається Лугове, до села Цішки, тепер воно називається Чішки й адміністративно належить до Буського району Львівської області. Тоді це село належало до Бродівського повіту і є за півмилі на північ від Олеська та за дві милі на південь від Бродів.

Від 1881 року там у двокласній сільській школі працювала вчителькою Ольга Білинська, яка була двоюрідною сестрою Франкового товариша Володимира Коцовського. З нею Іван Франко познайомився восени 1883 року, коли вона приїхала складати іспити на звання народного вчителя у Львівську жіночу семінарію.

Школа, в якій працювала Ольга Білинська, була побудована за типовим зразком сільських шкіл того часу. Довгим коридором була розділена на дві половини, в одній з яких мешкав учитель, а в другій навчалися діти. Була ця школа через дорогу навпроти теперішнього храму Пророка Іллі, спорудженого за проектом Василя Нагірного 1902 року. Разом з Ольгою Білинською мешкала й допомагала їй у роботі менша сестра Анна, яка згодом вийшла заміж за о. Івана Гарматія і все життя прожила у с. Стриганцях на Тернопільщині, де її чоловік був парохом.

У 1920-х роках цю школу знесли і на її місці залишилася незабудована площа. Повз школу простягалася вельми заболочена вулиця, яка попри парохію священика вела до церкви та кладовища, що було поряд.

Привіз письменник зі собою невеликий пакунок з книжками, серед яких був «Захар Беркут», що вийшов торік, та «Жіноча неволя в руських піснях народних», яка також вийшла 1883 року. На звороті титульної сторінки була посвята Ользі:

Тобі, що власною рукою
Собі здобути вмiла долю,
Робітнице на світла ниві.
Я шлю «жіночу сю неволю»,
Най світло, сіяне Тобою,
Пораннов заблісне зорою,
Що нам віщує дні щасливі!
Най плоди принесе Твій труд!
І по життя твого дорозі
Най злоте жито, чужі рожі
Неув'ядаючі цвітут!

Львів, 23 січня 1884. Іван Франко

Того ж дня й вечірнім поїздом від'їхав. Через деякий час Франко попросив у неї руки, й вона погодилася. Своєю радістю дівчина не могла не поділитися із місцевим отцем Томою Дуткевичем (15. 09. 1846 – 15. 07. 1921), який був священиком від 1879 року та родичем Франкового товариша Василя Нагірного, а також з його дружиною, яка була не вельми задоволена цією партією, зважаючи на опінію, яку в очах галицького суспільства на той час мав Іван Франко. Їмось навіть радила Ользі купити лотерейний білет і виграти на нього багатство, бо з Франком до нього не доробиться. Ольга на кпини їмості не вельми зважала й активно готувалася до весілля. Навіть пошила весільну сукню.

Іван Франко більше у Чішки не приїхав. Спочатку посилався на те, що дуже завалений роботою у журналі «Зоря», де тоді працював, потім на непрохідне болото, яке годі перейти. Проте невдовзі у дванадцятому, червневому, номері журналу «Зоря» 1884 року під псевдо Мирон з'явився вірш «Думка»:

Коли часом на улиці побачу
Вдову бездомну, сиротя мізерне,
Що к мені руку простяга жебрачу
І тускле око в сльозах к мені зверне,
Тремтить в лахмітті. Босе на морозі,
Сльотою бите і погордов ситих, –
Огнем на серце мні падають ті сльози,
Той стон голодних, нищих і некритих,
І думаєсь мені: недовго, може,

Коли холодна вкриє мя могила, –
І ти оттак підеш на роздорожже
О хліб просить, моя дружино мила.
І зжовкне-зв'яне те лице, що нині
Любов'ю, блиском щирості яснє,
Погаснуть очі, що так сяють к мені,
І горе стлить тебе, моя надіє!
І діти наші – ох, аж серце в'яне! –
Сльотою биті, босі, у лахмітті,
На сльози й горе нерозсвітно тьмяне,
Як сиротята, геть підуть по світі.
І тайком я тремтячою рукою
Послідній гріш їм ткну, і мислю: може,
Хтось змилиуєсь колись і над тобою
І сиротятам нашим допоможе...

Ольга Білінська зрозуміла, що між нею і Франком нічого не буде. Вірш малював перспективи їхніх стосунків.

Відтоді Франко уникав зустрічей з нею, хоч вона приїздила у Львів.

Через деякий час Ольга Білінська попросила перевести її в інше село, в Чішках далі працювати не могла. Дістала роботу в Добрівлянах, і дослідники, зокрема ті, що робили коментарі до спогадів сучасників про Івана Франка, вважали, що це село біля Ходорова. Однак це були Добрівляни поблизу Дрогобича.

У цьому селі Іван Франко мав чимало друзів серед селян, які згодом стали членами Радикальної партії, одним із засновників якої він був, а також був добре знайомий із тамтешнім священиком о. Антоном Чапельським, до якого часто гостював. У цьому селі знову зустрів Ольгу Білінську.

Саме перевіряла домашні завдання учнів, як почула, що служниця когось спиняє і не впускає до неї у клас. Це був він. Упав, як грім з ясного неба. Говорили про різне, тільки не про те, що сталося між ними. А потім був вірш:

Раз зійшлися ми случайно,
Говорили кілька хвиль –
Говорили так звичайно,
Мов країни, що нечайно
Здбляються з-за трьохсот миль.
Я питав про щось таке,
Що й не варт було питать,
Говорив щось про ідеї –
Та зовсім не те, не тее,
Що хотілося сказать.
Звільна, стиха ти, о пані,
І розсудно річ вела;
Ми розстались, мов незнані,

А мені ти на прощанні
І руки не подала.
Ти кивнула головою,
В сінях скрилася, як стій;
Я ж, мов одурілий, стою,
І, безсилий, за тобою
Шлю в погоню погляд свій,
Чує серце, що в тій хвили
Весь мій рай був тут – отсе!
Два-три слова, щирі, милі
І гарячі були б в силі
Задержать його на все.
Чує серце, що програна
Ставка вже не верне знов...
Щось щемить в душі, мов рана:
Се блідая, горем п'яна,
Безнадійная любов.

Вірш уперше опубліковано в другому виданні «З вершин і низин» у циклі «Зів'яле листя»...

Це була їхня остання зустріч. У серпні 1888 року вона вийшла заміж за директора трускавецької школи Сильвестра Охничу і виїхала у Тернопіль, де її чоловік дістав роботу в Тернопільській чоловічій гімназії. У Тернополі 31 грудня 1891 року народився їхній син Богдан.

Про неї, на відміну від тих жінок, про яких Іван Франко розповів у своєму листі до Агатангела Кримського 28 серпня 1898 року, а саме про те, звідки у збірці «Зів'яле листя» взявся вірш «Тричі мені являлася любов», ніхто з дослідників нічого не знав. Вона мовчала. Мовчала, коли вели пошуки ліричної героїні цієї збірки і на неї претендували різні жінки, близькі до письменника.

Замість неї заговорила її сестра Марія, яка вдруге вийшла заміж за редактора «Дзвінка», відомого педагога Василя Білецького. Сталося це 1937 року, коли в № 10 журналу «Назустріч» Марія Білецька опублікувала спогади «Картина з життя Івана Франка». Сестра вважала, що Ольга причетна до появи «Зів'ялого листя». Однак у наступному номері цього часопису виступив академік Михайло Возняк, який на той час опікував архів Івана Франка, і заявив, що героїнею збірки була Целіна Зигмунтовська, яка до заміжжя писалася Журовською та імені якої І. Франко у згаданому листі до А. Кримського не назвав. Сказав тільки, що була полячкою.

Роки життя Ольги Білінської не були відомі. Врешті вдалося встановити тільки рік народження її та сестер. Отже, народилась Ольга Білінська в Тернополі 26 листопада 1857 року, де її дід Михайло був священником у церкві Різдва Богородиці. 25 липня 1862 року народилася її сестра Анна, яка мешкала з нею у Чішках. Сестра Марія, авторка спогадів, народилася 8 квітня 1864 року.

Батько – канцелярист магістрату Теофіл Білінський, а матір – Кунегунда Книш, сестра матері Володимира Коцовського.

Овдовівши Ольга Білінська переїжджає до своєї сестри Марії Білецької у Львів, яка також була вдовою. Її чоловік помер 18 лютого 1931 року. Марія померла 31 грудня 1937 року. Перед смертю ще встигла опублікувати спогади про сестру та Івана Франка.

Мешкала Ольга на вулиці 26 листопада, № 44, яка в радянський час називалася вулицею Енгельса. Померла Ольга Охнич (Білінська) 4 листопада 1926 року. Хоронили її із собору Святого Юра. Ще перед смертю побувала на відзначенні десятиріччя смерті Івана Франка, коли на полі «Сокола-Батька» посадили дуб на честь письменника. Тепер цей дуб росте біля входу у Музей Івана Франка у Львові. Поховали Ольгу на полі № 13 Личаківського цвинтаря у Львові. Пам'ятник поставили тільки 1935 року. На ньому помилково зазначено, що вона померла 4 липня 1926 року її могилу вдалося розшукати тільки нещодавно, як про це повідомлено у № 13 «Наукового вісника Музею Івана Франка у Львові» за 2013 рік. Найбільш повну інформацію про її стосунки з Іваном Франком та біографію можна дізнатися з книжок Романа Горака «Друзі з Добровілля» (2010 р.) та «Подільськими дорогами Івана Франка» (Тернопіль, видавництво «Джура», 2012 р.).

2010 року в рамках відзначення Днів пам'яті Івана Франка в Добровіллях відбулося свято «Дорогами Івана Франка». Школи, де після розлуки зустрілися письменник та Ольга Білінська, вже не було. На цьому місці тепер пасовище.

12 червня 2016 року під час Днів пам'яті Івана Франка схоже свято відбулося і в селі Чішки.

Нема школи, де працювала Ольга Білінська, збереглося давнє приходство, де мешкав о. Тома Дуткевич. Збереглася його могила на старому цвинтарі та могили його родичів. Не збереглося старої церкви пророка Іллі, яку бачив Іван Франко і яка була посвячена 6 травня 1701 року. Після побудови нової церкви вона ще деякий час стояла, а потім її розібрали 1908-го. Розібрали на вимогу комітету охорони пам'яток культури, доповідь про стан якої зробив професор Львівського університету Людовік Фінкель. Частину дерева з храму спалили, а з решти збудували Народний дім, якого також вже нема і який стояв трохи ближче до дороги від теперішнього, в якому відбулося ушанування Івана Франка.

Зі старої церкви збереглися унікальні ікони Богородиці (XVII ст.), Христа Вседержителя (XVII ст.) та святого Миколая (XVII ст.). Дві перші є у Національному музеї у Львові ім. Андрея Шептицького, остання – в теперішній церкві. У церкві зберігся іконостас початку ХХ століття. У Центральному державному історичному архіві України у м. Львові зберігаються метричні книги села від 1783 року, тобто початку їхнього ведення при Австро-Угорщині, а також акти візитацій.

Справа від вівтаря о. Томі Дуткевичу як фундатору храму встановлено меморіальну таблицю.

На Днях пам'яті Івана Франка відбулася презентація книги Бориса Шенгери «Хроніка Чішок», в якій у документах та цифрах представлено історію села від перших письмових згадок до сьогодні, і в якому Іван Франко мріяв знайти своє щастя. Книжка вийшла у львівському видавництві «Камула» 2015 року.

У селі, в якому вирувало життя, тепер проживає лише 121 мешканець...

Roman HORAK

HOPELESS LOVE: OLHA BILYNSKA AND IVAN FRANKO

The article considers the relationship between Ivan Franko and Olha Bilynska, a short history of their love and its influence on the appearance of certain poems of the collection "Fallen leaves". The years of life and death of Olha Bilynska, the place of her burial on the Lychakiv Cemetery were discovered.

Key words: lyric, love story, biography, Ivan Franko, Olha Bilynska.